

STENÅLDER UNDER VATTNET I VÄNERN?

Under 1977 påträffades av sportdykaren Jan Johansson i Lidköpings SDK på 6 m djup i Vänern en yxa från stenålder. Fyndplatsen är belägen cirka 1 km N Fästaudden i Kinnevik, vid en svag inbuktning som kallas Nickeviken eller Lasteviken (efter en lastageplats under nyare tid). Yxan, av den typ som brukar kallas tunnackig, härrör sannolikt från en tidig del av tidigneoliticum 2.500-3.000 f Kr. I Sportdykaren nr 5/77 hälsades fyndet som kanske "sommarens mest intressanta UV-fynd." Och det är ju klart att det inte är vardagsmat att finna 5.000 år gamla stenåldersyxor under vattnet (inte heller ovan är det särskilt vanligt). Sportdykaren fortsätter: "Den (d v s yxan) har troligen hamnat där genom att den fallit över bord och gått förlorad." I alla rimliga och traditionella krönikor går den här teorin eller förklaringen säkert hem. Men det finns utrymme för andra funderingar.

1) En mindre trolig tanke är att stenyxan följt med ballastsand i ett fartyg till lastageplatsen. Sällan har dock ballastade fartyg gått direkt till en så obetydlig plats. Ballastplatserna i Vänern ligger i huvudsak, liksom annorstädes, vid de viktigaste hamnarna.

2) Som bekant är vi i vårt land utsatta för fenomenet kontinuerlig landhöjning. Vid kusterna är denna höjning uppenbar. Trots att även havsytan höjts sedan istiden genom den enorma mängderna utsmält vatten i landisen har landet hunnit före vattnet. På landbacken och i insjöar är fenomenets verkningar klart mindre kända. Men eftersom landhöjningen är större ju längre norrut man kommer (i princip: i själva verket ligger maximum i Ångermanland/Västerbotten) så kommer sjöar med i huvudsak nord/sydlig utsträckning att stjälpas ut söderöver. Detta bör kunna studeras nästan överallt. Vättern är det mest slående exemplet eftersom man där har utloppet i mitten och inte i söder. Jönköpingsområdet håller m a o på att dränkas. I Vänern ligger utloppet i sydväst, och det kunde därför tänkas att utloppsvattnet försvunnit den vägen. Nu är den kvartära historien kring pasströskeln Vänersborg/Trollhättan föga utredd men i själva verket finns tydliga tecken till att södra Vänern översvämmats av den norra delen och att motsvarande uppgründning skett i norr. 1700-talsleder mellan Karlstad och Kristinehamn går i dag faktiskt på torra land. Var s a s Väners övergätt från minus till plus d v s mottagit mera vatten än den stjälp ut är också mycket oklart. Enligt äldre beräkningar ligger äldre stenålderns vattenlinje en bra bit högre än nu i området kring Kinnekulle, mellan 11 och 13 m över nuvarande medelvattenstånd. Vilken tid som avses är emellertid lite oklart. (v Post i Sahlströms avhandling om Västergötlands stenåldersbebyggelse 1915.)

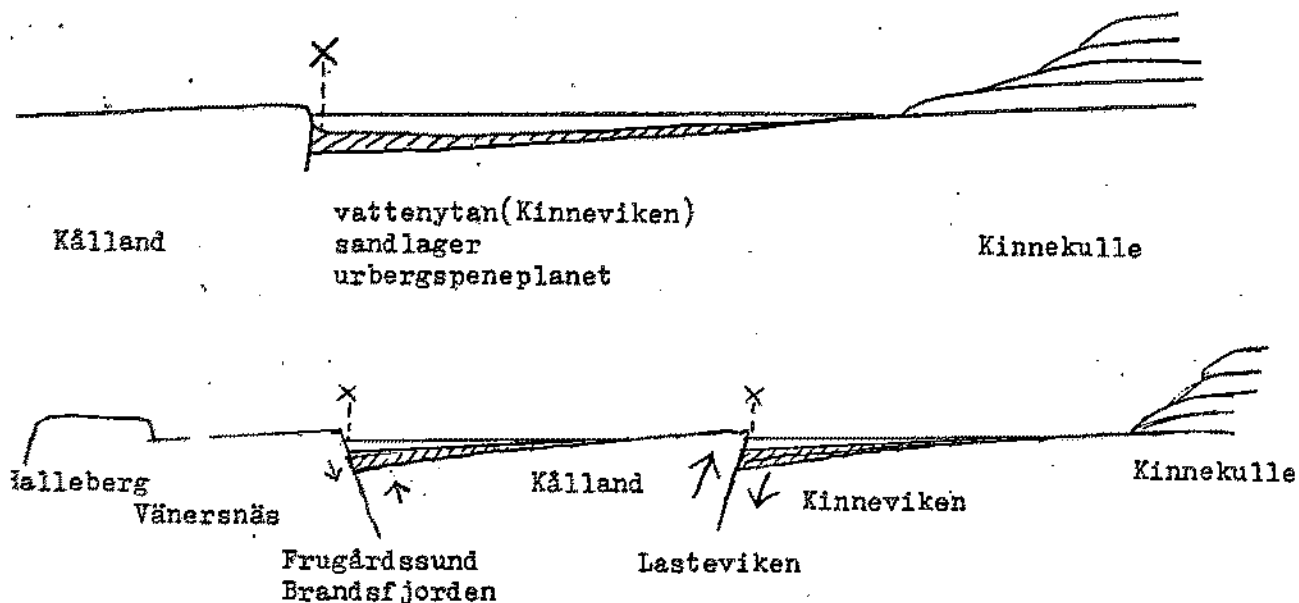
Vi vet också att mot Vänersborgshället har stenåldersboplatser undan för undan lagts under vatten. Detta gäller speciellt Vänersnäs/Brandsfjorden där den kända boplatser Frugårdssund är belägen. Tyvärr har vi inga möjligheter att studera Väners självregerande verksamhet idag eftersom hela sjön är ett vattenmagasin för kraftverken i Trollhättan. Frågan om hur långt ned dessa boplatser kommit i förhållande till Väners nivå för femtusen år sedan kan inte ens tillnärmelsevis besvaras.

Nu är det så att landhöjningen inte alls är likformig. I själva verket kan den variera synnerligen kraftigt inom ganska begränsade områden. Särskilt utvecklad är denna tendens i gamla bröttytor i berggrunden, s k förkastningar. En av de mest markanta av förkastningarna i Västsverige går precis just förbi fyndplatsen vid Lasteviken. Denna förkastningslinje går att följa genom hela Värmland ned över Värmlandsnäs över Vänern till Källandsö och Källand och fortsätter genom Kedumsbergen i sydvästlig riktning. På skilda platser illustreras oron i berggrunden genom intrusiv av vulkaniskt utsprung. Ändå verkar det mindre troligt med större förändringar än en 5-10 meters förskjutning, i och för sig nog för att vår stenyxa, ursprungligen glömd på en boplatser i strandbrynet, skulle ha hamnat på 6 m djup - men knappast tillräckligt för att upphäva skillnaden mot andra sidan viken (Kinnevik), om man där räknar med en strandlinjeförskjutning nedåt på c 11 m d v s totalt 11+6 m = 17 m.

Nu gäller v. Posts siffror sannolikt för kanske 7.000 år sedan (och är väl över huvudtaget lite osäkra) samt stenyxans minimalt blott c 4.000 år, vilket avsevärt minskar denna skillnad, ja, kan kanske kompensera för 5-10 m. Landhöjningen var rimligen kraftigast så nära istiden som möjligt!

Jag tror ändå att man måste hålla ögonen öppna för flera fynd av det här slaget. Det kan röra sig om boplatsfynd!

Fyndplatsen finns här utmärkt vid kanten på den förkastningsbrant jag tidigare antytt (skissens innehåll hämtad i SGU:s beskrivning till geol. kartbladet Lidköping):

Förslag till förklaring av att boplatserna vid Frugårdssund ligger så "grunt" i förhållande till den ev boplatsen vid Lasteviken. Förskjutningen i de båda förkastningarna och vinklarna på blocket Källand skulle relativt sett skjuta upp Frugårdssund och sänka Lasteviken genom årtusendena.

Christer Westerdahl (red)